

LUETUN YMMÄRTÄMISEN STRATEGIAT

Koonnut Helena Nykänen, KM, eo ,lo

YMMÄRTÄVÄ LUKEMINEN KOOSTUU MONISTA TAIDOISTA

A: Tasot kuvaamassa lukijan aktiivisen pohdinnan määrää:

- ▶ **Pintatasolla** lukija keskittyy lähinnä painamaan mieleensä tekstin asiasisältöjä.
- ▶ **Syvätasolla** lukija keskittyy tekstin sanomaan, tekee päätelmiä ja arvioi tekstiä eri näkökulmista.

B: Hienompijakoinen tekstin käsittely:

- ▶ **Toistavalla tasolla** lukija löytää tekstistä asiatietoa (vastaa kysymyksiin kuka? mitä?)
- ▶ **Päättelevällä tasolla** lukija pystyy pohtimaan tekstin osien välisiä suhteita ja tekemään johtopäätöksiä (vastaa kysymykseen miksi?)
- ▶ **Arvioivalla tasolla** lukija muodostaa aiempien tietojensa ja tekstin pohjalta uusia johtopäätöksiä ja mielipiteitä (vastaa kysymyksiin ”mitä mieltä olen?, mitä olisin itse tehnyt vastaavassa tilanteessa?)

Tekstistä oppiminen vaikeutuu, jos oppilaalla on mm.

- ▶ heikko mekaaninen lukutaito
- ▶ heikko päättelykyky
- ▶ puutteelliset luku- ja opiskelustrategiat
- ▶ laajoja kielellisiä vaikeuksia (sanavaraston pienuus, vaikeuksia hyödyntää tekstin sisällöllisiä ja kieliopillisia vihjeitä, käsitteellisen ajattelun vaikeus)
- ▶ tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen vaikeuksia
- ▶ vaikeuksia motivoitua
- ▶ passiivinen lukutyyli
- ▶ muistiin liittyviä ongelmia

MITEN TAITAVA LUKIJA LUKEE?

- ▶ Taitavalla lukemisella tarkoitetaan aktiivista tekstin käsittelyä.

1. Hyvällä lukijalla on jo ennen lukemaan ryhtymistä:

- ▶ a) lukemisen tavoite
- ▶ b) tieto tekstin hyödyllisyydestä
- ▶ c) tieto tavoitteen kannalta olennaisista osista
- ▶ d) lukusuunnitelma

2. Lukiessaan taitava lukija:

- ▶ huomioi eri tekstien osia eri tavoin tavoitteidensa mukaisesti
- ▶ liikkuu tekstissä edestakaisin
- ▶ ennakoi tulevaa tekstiä ja päivittää oletuksiaan

JATKUU

2. Lukiessaan taitava lukija (jatkuu):

- ▶ suhteuttaa aiempaa tietoaan tekstin tuomiin uusiin tietoihin sekä tekstin eri osien tietoa toisiinsa; samalla hän tekee päätelmiä
- ▶ käyttää lukiessaan strategioita, esim. selvittää vieraan termin merkityksen tai painaa mieleensä tärkeitä asioita, alleviivaa, tekee muistiinpanoja
- ▶ eläytyy lukemaansa
- ▶ tekee tulkintoja ja johtopäätöksiä

3. Lukemisen jälkeen taitava lukija:

- ▶ palaa lukemaansa tekstiin tai sen osiin
- ▶ muotoilee omin sanoin pääasian ja tekee muistiinpanoja tai yhteenvedon ja pohtii lukemaansa vielä lukemisen päätyttyä.

HUOM!

- ▶ Taitava lukija ei aina ole tietoinen käyttämistään strategioista, eikä hän kenties ole niitä opiskellutkaan vaan ne ovat syntyneet kokemuksen myötä ilman suoranaista opetusta.
- ▶ Taitamaton lukija on tässä suhteessa taitavan lukijan vastakohta: hänellä on heikot tiedot lukemisstrategioista, eikä hän opi ilman opetusta (useita toistoja!)
- ▶ Oppimisvaikeuksisille lapsille tuottaa usein hankaluuksia käyttää tavoitteisiin suuntautuneita työskentely- ja opiskelutapoja.

LUKUSTRATEGIOIDEN OPETTAMINEN JA OPPIMINEN VAATIVAT PANEUTUMISTA

- ▶ Strategioilla tarkoitetaan **tekniikoita, periaatteita tai rutiineja**, jotka tukevat oppilasta itsenäisessä ongelman ratkaisussa ja opiskelussa.

Strategioita opettaessa on muistettava, että

- ▶ motivaation löytämiseksi harjoittelu tulee aloittaa **yksinkertaisilla tehtävillä ja vain yhdestä tai kahdesta strategiasta**
- ▶ harjoiteltavat strategiat ja tekstien tasot suunnitellaan yksilöllisesti
- ▶ opettajan tulee häivyttää ohjastaan vähitellen
- ▶ taitojen soveltamista uusiin tilanteisiin on harjoitettava
- ▶ oppilaan tietoisuuden herättämiseen on kiinnitettävä huomiota

Strategioita voidaan opettaa eri tasoilla:

- ▶ Taso I: Opetetaan mieleen painamisen strategia
- ▶ Taso II: Opetellaan strategia ja puhutaan merkityksestä ja hyödyistä, harjoitellaan eri yhteyksissä
- ▶ Taso III: Ohjataan menetelmän monipuoliseen käyttöön ja opetetaan aktiivisesti seuraamaan omaa oppimista (monitorointi)

Harjoittelussa käytettävien tekstien tulee olla:

- ▶ alussa erittäin helppoja
- ▶ lyhyitä ja rakenteeltaan selkeitä
- ▶ oppilaita motivoivia

RYHMÄSSÄ KESKUSTELEMINEN AUTTAA LUKUSTRATEGIOIDEN OPPIMISTA

- ▶ Strategioiden käytössä korostuvat hyvän toiminnanohjauksen taidot.
- ▶ **Motivaation** herättäminen ja ylläpitäminen on tärkeää. Keskustelu ja ryhmätyöskentely auttavat myös heikompia oppilaita motivoitumaan.
- ▶ **Ryhmässä keskustelu ja pohtiminen** auttavat oppilaita omaksumaan tekstin aktiivisen prosessoinnin ja oman työskentelyn arvioimisen taidon. Oppilaiden toisilleen antama malli auttaa arvioimaan omaa työskentelyä ja soveltamaan taitoja käytäntöön.
- ▶ Strategioiden suora opettaminen ennen ryhmätyöskentelyä helpottaa oppimista.

AUTTAAKO STRATEGIOIDEN OPETUS?

- ▶ Tutkimusten mukaan lukustrategioiden harjoittaminen tuottaa hyviä tuloksia.
- ▶ Harjoittelu on erityisen hyödyllistä, jos kysymysten tekemiseen vielä lisätään oman ymmärtämisen seuraamisen ja arvioinnin harjoittelua.
- ▶ Apukeinoista hyödyllisimmät ovat kuvallisen ilmaisun käyttäminen muistin tukena ja pääasioiden korostaminen ja alleviivaus.
- ▶ Oppilaat hyötyvät harjoituksista kunhan ne on suunniteltu heille sopiviksi.
- ▶ Kun oppilaille on opetettu hyvien kysymysten tekemistä, he ovat samalla oppineet työstämään lukemaansa syvemmällä tasolla, seuraamaan ymmärtämistään tietoisesti ja lukemaan tekstiä uudelleen sekä etsimään siitä tietoa ymmärtämisen tueksi.
- ▶ Oppilaita tulee opettaa holistiseen eli kokonaisuuksia hahmottavaan lähestymistavan hallintaan (ei atomistiseen eli asioita pirstovaan lähestymistapaan).

LUETUN YMMÄRTÄMISEN STRATEGIOITA:

1. Ennakointi ja aiemman tiedon aktivointi
2. Selventäminen
3. Yhteyksien luominen omaan elämään
4. Tiivistäminen ja yhteenvedon tekeminen
5. Uudelleen muotoilu
6. Epäolennaisen poistaminen ja tekstikriittisyys
7. Kysymysten tekeminen
8. Takaisin palaminen
9. Päätelmien tekeminen
10. Alleviivaus
11. Tukisanalistan käyttäminen
12. Ajatus- ja käsitekartat

1.ENNAKOINTI JA AIEMMAN TIEDON AKTIVOINTI

- ▶ Ennakoitaessa mietitään tekstin/tarinan seuraavia tapahtumia tai tekstissä annettavia tietoja.
- ▶ Pohtiessaan odotuksiaan tekstin sisällöstä oppilaat aktivoivat aikaisemman tietonsa aiheesta ja muodostavat mielessään kysymyksiä, joihin odottavat tekstin vastaavan. Eli kysyvät itseltään esim. mitä minä tiedän tästä aiheesta ennakkoon (mitä olen lukenut , kuullut , katsonut netistä/tv:stä)

2. SELVENTÄMINEN

- ▶ Selventämisellä tarkoitetaan vaikeiden käsitteiden löytämistä ja niiden merkityksen selvittämistä ennen lukemisen jatkamista (jos ei tiedä kysytään koulussa: opelta, kaverilta, kotona: aikuisilta, sanakirjasta, netistä tai pyritään ymmärtämään asia tekstin sisällöstä/kokonaisuudesta).
- ▶ Sana- ja käsitevarastoa pitää jatkuvasti aktiivisesti kehittää ja lisätä.

3. YHTEYKSIEN LUOMINEN OMAAN ELÄMÄÄN

- ▶ Kirjaa/ tekstiä luettaessa mietitään mitä **yhtymäkohtia siinä on omaan elämään** eli etsitään tekstistä sellaisia asioita, jotka tuttuja oppilaille heidän omasta elämästään.
- ▶ Esim. tuntuuko oppilaasta samalta kuin kirjan henkilöistä (pelottaa, naurattaa, itkettää), onko samanlaisia mielipiteitä, kiinnostuksen kohteita, onko oppilaat tehneet joskus jotain samaa kuin kirjan henkilöt.
- ▶ Yleensä pidetään sellaisista kirjoista, joissa on jotakin johon voi itse samaistua, joka itse kiinnostaa (tuo paljon iloa, lohtua, uutta tietoa).
- ▶ **Oppilas sitoutuu tekstiin/kirjaan ja motivoituu paremmin lukemiseen ("lukemisen koukuttaminen").**

3. TIIVISTÄMINEN JA YHTEENVEDON TEKEMINEN

- ▶ Tekstissä oppimisessa on olennaista löytää ja painaa mieleen tekstin pääasiat.
- ▶ Erilaisten tiivistelmien ja yhteenvetojen harjoittelu auttaa keskeisen asian löytämisessä ja sen mieleen painamisessa.
- ▶ Samalla oppilaan on kyettävä karsimaan epäolennainen tai toisarvoinen tieto pois.

4. UUDELLEEN MUOTOILU

- ▶ Uudelleen muotoilussa oppilaita ohjataan esittämään oppimansa asiat omilla sanoilla käyttäen kokonaisia lauseita.
- ▶ Harjoittelun painopiste on asioiden sisäistämisessä ja mieleen painamisessa.
- ▶ Omin sanoin muotoilemisen lähtökohtana on, että oppilas on löytänyt ja myös ymmärtänyt, mikä tekstissä on keskeistä.

5. EPÄOLENNAISEN POISTAMINEN JA TEKSTIKRIITTISYYS

- ▶ Harjoitellaan epäolennaisen tiedon poistamista ja mietitään mikä on olennaista kokonaisuuden kannalta.
- ▶ Korostetaan ja harjoitellaan oppilaan kriittistä suhtautumista tekstin sisältöön ja annettavaan tietoon (vertaa esim. netissä tuotettu tieto).

6. KYSYMYSTEN TEKEMINEN

- ▶ Oppilaita opetetaan esittämään kysymyksiä itselleen ja samalla hän oppii paneutumaan tekstiin paremmin.
- ▶ Itse tehtyjen kysymysten on todettu oppimisen kannalta olevan tehokkaampia kuin opettajan tekemiin kysymyksiin vastaaminen.
- ▶ Kysymykset voivat kohdistua tekstin sisällön keskeisiin kohtiin tai oppilaiden oman ymmärtämisprosessin seuraamiseen.
- ▶ Kysymykset lisäävät oppilaiden tietoa tekstin rakenteesta ja jäsentävät sisällön opiskelua.

7. TAKAISIN PALAAMINEN

- ▶ Heikoimmat lukijat eivät oma-aloitteisesti tai edes kehotettaessa palaa tekstissä taaksepäin.
- ▶ Tekstiin uudelleen palamisen ja tiedon paikallistamisen opettaminen auttaa heitä ymmärtämään ja muistamaan lukemansa paremmin.

8. PÄÄTELMIEN TEKEMINEN

- ▶ Harjoittelun tavoitteena on ohjata oppilaita yhdistämään aiempia tietojaan luettavaan tekstiin.
- ▶ Jotta oppilaat voisivat päätelmissään päästä tekstin yläpuolella, opettajan tulee antaa oppilaille malli synteesin tekemisestä, minkä jälkeen sitä harjoitellaan yhdessä (open mallintaminen ääneen ajatuksiaan, selittää ajatteluprosessia).

9. ALLEVIIVAUS

- ▶ Harjoitellaan yhdessä ja etsitään tekstistä keskeiset ja olennaiset asiat (esim. opettajan johdolla) , jotka alleviivataan. Perustellaan, miksi juuri nämä kohdat ovat olennaisia.
- ▶ Tavoitteena, että oppilas oppii itse löytämään olennaiset asiat itsenäisesti.
- ▶ Voidaan myös käyttää yliviivaustussia. Tällöin värit ovat olennainen osa ja auttavat muistiin painamista.

10.TUKISANALISTAN KÄYTTÄMINEN

- ▶ Tehdään opittavasta asiasta tukisanalista. Etsitään keskeiset sanat kuvaamaan tekstin sisältöä.
- ▶ Tukisanan avulla muistetaan tekstissä puhuttu kokonaisuus.
- ▶ Harjoitellaan esittämään tekstin olennaisimmat ja keskeisimmät asiat tukisanalistan avulla toisille.

11.AJATUS- JA KÄSITEKARTAT

- ▶ **Miellekarttaa eli Mindmap:ia** voi käyttää opiskeltavan asian havainnollistamiseen, asian rakenteiden ja yhteyksien selkeyttämiseen, muistiinpanojen tekemiseen tai ideointiin. Miellekarttojen käyttäjien mielestä muistiinpanojen tekeminen tällä tavoin parantaa asioiden ymmärtämistä ja suuren asiakokonaisuuksien hahmottamista. Miellekarttaa tehdessä asiakokonaisuuden pystyy myös tiivistämään tehokkaasti, ja sitä luettaessa asiat palauttamaan mieliin helposti.
- ▶ **Käsitekarttoilla** tarkoitetaan aihepiirien ja käsitteistöjen graafisia esityksiä kaavioina. Käsitekartat ovat väittämien (väittämäjoukkojen) ulkoisia esityksiä. Käsitekarttojen tarkoituksena on sisältöjen havainnollistaminen esimerkiksi tekstin sisällön suunnittelua, opiskelua tai analyysia varten. Sanaa käsitekartta voidaan käyttää yleisterminä tai viittaamaan analyttiseen esitystapaan, jossa käsitteiden väliset suhteet korostuvat.

KIRJALLISUUTTA:

- ▶ Kummi 1. Luetun ymmärtämisen teoriaa ja harjoituksia; Tuija Aro, 2002
- ▶ Lukivaikeudesta lukitaitoon; Marjatta Takala, Elina Kontu, 2006
- ▶ Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet; Ossi Ahvenainen, Esko Holopainen, 2005
- ▶ Kummi 5 Aikamatkalla, Sujuvan lukemisen ja oikeinkirjoituksen harjoitusmatkalla; Nina Kultti-Lavikainen, Johanna Katajamäki, Tuija Aro, Mikko Aro, 2007